

Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης

Τόμ. 9 (2023)

Βιβλιοπαρουσίαση: Ελένη Λοΐζου (2021). «Το παιχνίδι στην προσχολική εκπαίδευση. Η αλληλένδετη σχέση του με τη μάθηση και την ανάπτυξη». Πεδίο

Σιμώνη Συμεωνίδου

doi: [10.12681/dial.36293](https://doi.org/10.12681/dial.36293)

Copyright © 2023, Σιμώνη Συμεωνίδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Συμεωνίδου Σ. (2023). Βιβλιοπαρουσίαση: Ελένη Λοΐζου (2021). «Το παιχνίδι στην προσχολική εκπαίδευση. Η αλληλένδετη σχέση του με τη μάθηση και την ανάπτυξη». Πεδίο. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 9, 247-251. <https://doi.org/10.12681/dial.36293>

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

**Λοΐζου Ε. (2021) «Το παιχνίδι στην προσχολική
εκπαίδευση. Η αλληλένδετη σχέση του με τη μάθηση και
την ανάπτυξη». Πεδίο.**

Συμεωνίδου Σιμώνη¹

¹Πανεπιστήμιο Κύπρου

«Τα παιδιά παίζει» λέει η γνωστή μας έκφραση. Αλλά τι σημαίνει η έκφραση αυτή για τον καθένα και την καθεμιά; Για κάποιους σημαίνει ότι τα παιδιά είναι φτιαγμένα για να παίζουν. Για άλλους σημαίνει ότι μπορεί τα παιδιά να παίζουν, αλλά άλλο το παιχνίδι, και άλλο η μάθηση. Κάποιοι άλλοι χρησιμοποιούν την έκφραση ειρωνικά, όταν οι ενήλικες παίζουν. Το βιβλίο της Ελένης Λοΐζου «Το παιχνίδι στην προσχολική εκπαίδευση. Η αλληλένδετη σχέση του με τη μάθηση και την ανάπτυξη» απαντά στα πιο

Υπεύθυνη επικοινωνίας: Συμεωνίδου Σιμώνη, symeonidou.simoni@ucy.ac.cy, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ηλεκτρονικός εκδότης: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
e-publisher: National Documentation Centre, National Hellenic Research Foundation
URL: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/dialogoi>

πάνω ερωτήματα αλλά και σε πολλά άλλα και συνδέει τη θεωρία με την πράξη με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Το βιβλίο ξεχωρίζει για τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, την επεξήγηση όλων των επιμέρους θεμάτων που σχετίζονται με το παιχνίδι, τα εύστοχα σενάρια παιχνιδιού που εκτυλίσσονται στο νηπιαγωγείο, και τις πολυάριθμες πρακτικές εισηγήσεις, οι οποίες συνοδεύονται από κατατοπιστικούς πίνακες, λίστες ελέγχου, κλείδες παρατήρησης και φωτογραφίες. Το βιβλίο όμως ξεχωρίζει και για την υιοθέτηση της φιλοσοφίας της ενταξιακής εκπαίδευσης (inclusive education), σύμφωνα με την οποία όλα τα παιδιά εκπαιδεύονται μέσα από ποιοτικές εμπειρίες μάθησης μαζί με τα παιδιά της ηλικίας τους και ενθαρρύνονται να συμμετέχουν και να συνεργάζονται στο πλαίσιο της τάξης. Λόγω του ερευνητικού μου ενδιαφέροντος στην ενταξιακή εκπαίδευση, στη βιβλιοπαρουσίαση θα αναφερθώ ιδιαίτερα στη σημασία του βιβλίου και γι' αυτό το πεδίο.

Το βιβλίο αποτελείται από την Εισαγωγή, 7 κεφάλαια και το Επίμετρο. Στην Εισαγωγή παρουσιάζεται με σαφή και κατανοητό τρόπο η βιβλιογραφική ανασκόπηση για το παιχνίδι στην οποία αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα αποτελέσματα ερευνών, σημαντικά ζητήματα που απασχολούν τους ερευνητές και τις ερευνήτριες και τη θέση του παιχνιδιού σε διεθνείς συμβάσεις και οργανώσεις που στηρίζουν τα παιδιά. Στο κεφάλαιο 1 γίνεται ιστορική αναδρομή, η οποία παρουσιάζει την εξέλιξη του παιχνιδιού μέσα από τους αιώνες και τις κυριότερες θεωρίες του παιχνιδιού (κλασσικές και μοντέρνες). Το πρώτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τον ορισμό του παιχνιδιού, ο οποίος προκύπτει από τη σύνθεση της βιβλιογραφίας αλλά και από την στάση της συγγραφέα προς τον ρόλο του παιχνιδιού στη μάθηση και ανάπτυξη του παιδιού. Στο κεφάλαιο 2 αναπτύσσονται τα είδη παιχνιδιού (κοινωνικοδραματικό, φανταστικό, οικοδομικό, δημιουργικό, πειραματικό/διερευνητικό, παιχνίδι με κανόνες) και επεξηγούνται οι προαπαιτούμενες αναπτυξιακές δεξιότητες και εν δυνάμει ικανότητες του παιδιού για το παιχνίδι. Στο κεφάλαιο 3 περιγράφονται οι δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά για το ώριμο παιχνίδι, με αναφορά στο κάθε είδος παιχνιδιού ξεχωριστά. Στο κεφάλαιο 4 παρουσιάζεται η σχέση παιχνιδιού, μάθησης και ανάπτυξης μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών προσχολικής εκπαίδευσης. Στο κεφάλαιο 5 περιγράφονται αναλυτικά οι πολλαπλοί τρόποι εμπλοκής των νηπιαγωγών στο παιχνίδι των παιδιών (π.χ. εμπλοκή με παρατήρηση, οργάνωση και αναστοχασμό, εμπλοκή εντός και εκτός ρόλου, άμεση και έμμεση εμπλοκή, αξιοποίηση τεχνικών δράματος, κλπ.). Στο κεφάλαιο 6 γίνεται λεπτομερής αναφορά στους τρόπους παρατήρησης του παιχνιδιού, δίνονται παραδείγματα τεκμηρίωσης της εμπλοκής του παιδιού στο παιχνίδι με την αξιοποίηση φωτογραφιών και σχολιασμού. Στο κεφάλαιο 7 δίνονται παραδείγματα εμπλουτισμού του παιχνιδιού, προγραμματισμού και οργάνωσης του παιχνιδιού, αλλά και δραστηριότητες αναστοχασμού. Τέλος, στο Επίμετρο, παρουσιάζεται ένας σύντομος αναστοχασμός, στον οποίο επαναφέρονται κάποια διλήμματα αλλά και βασικές προϋποθέσεις για την προώθηση του παιχνιδιού στην προσχολική εκπαίδευση αξιοποιώντας το συγκεκριμένο βιβλίο.

Έχω ήδη αναφέρει ότι πέρα από συνεισφορά του βιβλίου στην κατανόηση των επί μέρους θεμάτων που σχετίζονται με το παιχνίδι και των τρόπων που αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί στην προσχολική εκπαίδευση, το βιβλίο είναι αξιόλογο και επειδή συνδέει τις αρχές της προσχολικής εκπαίδευσης με την ενταξιακή εκπαίδευση. Η βιβλιογραφία της προσχολικής εκπαίδευσης τοποθετεί τα παιδιά στο επίκεντρο όλων των αποφάσεων επειδή τα αντιμετωπίζει ως ανθρώπινα όντα με παρελθόν, παρόν και μέλλον, όπως αναφέρει η Ελένη Λοΐζου. Παράλληλα, στοχεύει στην ενεργό συμμετοχή των παιδιών στη

μάθηση τους, ενώ σέβεται τον ατομικό ρυθμό ανάπτυξης τους και τα μαθησιακά τους προφίλ. Με όλα αυτά συμφωνεί η βιβλιογραφία της ενταξιακής εκπαίδευσης, η οποία προχωρά και ένα βήμα παραπέρα, προσπαθώντας να εντοπίσει πώς κάποια παιδιά αδικούνται επειδή μία μερίδα πολιτικών και εκπαιδευτικών θεωρούν ότι δεν αποτελούν ισότιμα μέλη του μαθησιακού πληθυσμού λόγω αναπηρίας ή άλλων ατομικών χαρακτηριστικών.

Αρχικά, ο ορισμός του παιχνιδιού, στο πρώτο κεφάλαιο, αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά του βιβλίου στη βιβλιογραφία. Στον ορισμό περιλαμβάνονται τα στοιχεία που προσδιορίζουν μία εμπειρία ως εμπειρία παιχνιδιού, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι αυτά τα στοιχεία δεν είναι απόλυτα. Για παράδειγμα, στο βιβλίο αναφέρεται ότι η διαδικασία της εμπλοκής στο παιχνίδι είναι πιο σημαντική από το αποτέλεσμα, αλλά διευκρινίζεται ότι υπάρχουν παιδιά για τα οποία το αποτέλεσμα αποτελεί κίνητρο για τη συνέχιση του παιχνιδιού, όπως για παράδειγμα τα παιδιά με νοητική αναπηρία. Παρόμοια, αναφέρεται ότι στο παιχνίδι κεντρικό ρόλο έχει ο εαυτός και όχι το αντικείμενο, αλλά διευκρινίζεται ότι για μερικά παιδιά, το αντικείμενο μπορεί να αποτελεί το ερέθισμα για την εμπλοκή στο παιχνίδι, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των παιδιών με αυτιστικά χαρακτηριστικά. Ορίζοντας το παιχνίδι με αυτό τον τρόπο σημαίνει ότι αποδεχόμαστε ότι όλα τα παιδιά μπορούν να έχουν εμπειρίες παιχνιδιού και δημιουργούμε ευκαιρίες για τη συμμετοχή τους, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα τα αποκλείαμε από το παιχνίδι. Από τη στιγμή που υιοθετείται αυτός ο ορισμός, υπάρχει η δέσμευση για πρακτικές εισηγήσεις που θα απευθύνονται σε όλα τα παιδιά. Το βιβλίο αρχίζει από το διαφοροποιημένο υλικό που προτείνει για το κάθε είδος παιχνιδιού. Συνεχίζει με σενάρια στα οποία τα παιδιά-πρωταγωνιστές έχουν διαφορετική ετοιμότητα, ενδιαφέροντα και μαθησιακό προφίλ και θίγει θέματα που αφορούν τη συνεργασία της νηπιαγωγού με τους επαγγελματίες ειδικής εκπαίδευσης και τις συνοδούς. Στη συνέχεια θα αναφερθώ ξεχωριστά σε αυτές τις πτυχές.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι το βιβλίο προτείνει διαφοροποιημένο υλικό, το οποίο μπορεί να αξιοποιείται στο κάθε είδος παιχνιδιού (κεφάλαιο 2). Παραδείγματα στο βιβλίο υπάρχουν πολλά, αλλά αναφέρω μερικά. Για το οικοδομικό παιχνίδι, η συγγραφέας προτείνει και ονομάζει διαφορετικά τουβλάκια (π.χ. ξύλινα, μαγνητικά κ.ά.) με σκοπό να δείξει τις επιλογές για παιδιά με διαφορετικές κινητικές δεξιότητες. Για το δημιουργικό παιχνίδι, προτείνει μολύβια, παστέλ και εργαλεία σε διαφορετικό μέγεθος. Για το πειραματικό παιχνίδι, κάνει αναφορά στη σημασία της οπτικοποίησης των πληροφοριών, της οριοθέτησης μικρού ή μεγάλου χώρου εργασίας και της αξιοποίησης πραγματικών αντικειμένων. Για το φανταστικό παιχνίδι, επισημαίνει ότι η νηπιαγωγός μπορεί να στηρίξει τα παιδιά να κατανοήσουν ένα φανταστικό ρόλο ή ένα αντικείμενο που χρησιμοποιείται με τρόπο φανταστικό. Τέλος, για το παιχνίδι με κανόνες, προτείνει κατασκευαστικά παιχνίδια και επιτραπέζια με μαγνητική επιφάνεια, τα οποία ανταποκρίνονται σε παιδιά με διαφορετικές νοητικές και κινητικές δεξιότητες. Όλα τα πιο πάνω δεν είναι αυτονόητα σε διαχωριστικά συστήματα εκπαίδευσης. Η αντίληψη που επικρατεί είναι ότι παιδιά που παρεκκλίνουν από τη νόρμα θα πρέπει να εκπαιδεύονται σε ειδικές τάξεις ή στο ειδικό σχολείο από πολύ μικρή ηλικία. Κι αυτό γιατί εκεί είναι αυτονόητο ότι θα υπάρχουν διαφοροποιημένα υλικά, τα οποία ωστόσο θα αξιοποιηθούν από το παιδί εξατομικευμένα και όχι στο πλαίσιο του παιχνιδιού μαζί με τους συνομηλίκους του.

Προχωρώντας στα σενάρια, τα οποία περιγράφουν την αλληλεπίδραση των παιδιών την ώρα του παιχνιδιού σε διαφορετικά κέντρα μάθησης, αξίζει να σημειωθεί

ότι παρουσιάζουν παιδιά με διαφορετική ετοιμότητα και μαθησιακό προφίλ (κεφάλαιο 3). Τα ίδια τα σενάρια, αλλά και ο σχολιασμός τους, μεταφέρουν το μήνυμα ότι η αλληλεπίδραση των παιδιών και ο ρόλος της νηπιαγωγού διαφοροποιείται και εξελίσσεται με τρόπο πολύπλοκο, και όχι γραμμικό. Για παράδειγμα, σύμφωνα με ένα σενάριο κοινωνικο-δραματικού παιχνιδιού, δύο παιδιά αναλαμβάνουν τους ρόλους της μαμάς και του μπαμπά στο κουκλόσπιτο, και εξελίσσουν το σενάριο σε μεγάλο βαθμό λόγω των υψηλών ικανοτήτων επικοινωνίας, ενεργούς ακρόασης και προσποίησης. Στην ίδια ενότητα, ένα άλλο σενάριο κοινωνικο-δραματικού παιχνιδιού, το οποίο εκτυλίσσεται και πάλι στο κουκλόσπιτο, δεν εξελίσσεται με τον ίδιο τρόπο. Ωστόσο, μέσα από αυτό το σενάριο, επισημαίνεται ότι τα παιδιά με περιορισμένες κοινωνικές δεξιότητες ή στερεοτυπικές συμπεριφορές εμπλέκονται στο παιχνίδι. Η εμπλοκή τους μπορεί να περιορίζεται στη μίμηση συγκεκριμένων ρόλων και επεισοδίων, αλλά ακόμα και αυτά θα πρέπει να αξιολογούνται από τη νηπιαγωγό σε ατομικό και όχι σε συγκριτικό επίπεδο. Σταδιακά, καταγράφεται εξέλιξη σε παιδιά για τα οποία πολλές φορές κάποιος προκαθορίζει ότι δεν μπορούν να επωφεληθούν από την εμπλοκή τους στο παιχνίδι, λόγω της αναπηρίας τους, της συμπεριφοράς τους ή της δυσκολίας τους στην επικοινωνία.

Θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό τον τρόπο με τον οποίο σε όλο το βιβλίο γίνονται προτάσεις για την αφαίρεση μικρών και μεγάλων εμποδίων στη μάθηση και στην ανάπτυξη κάποιων παιδιών. Γίνεται σαφές ότι τα παιδιά μπορεί να δυσκολεύονται να εμπλακούν στο παιχνίδι επειδή έχουν αναπτύξει πολλές δεξιότητες και δεν νιώθουν να υπάρχει πρόκληση, αλλά και επειδή ίσως να έχουν μειωμένη προσοχή, δυσκολίες στη χρήση της γλώσσας, δυσκολίες στο συντονισμό ματιού-χεριού κτλ. Για όλα τα παιδιά δίνονται πρακτικές εισηγήσεις, όπως για παράδειγμα, έργα με μεγαλύτερη πρόκληση για παιδιά που τη χρειάζονται, αλλά και την αξιοποίηση συσκευών εναλλακτικής και ενισχυτικής επικοινωνίας για παιδιά με δυσκολίες στη γλώσσα και επικοινωνία. Το βιβλίο καταρρίπτει το κλισέ που ακούμε συχνά στα σχολεία, «μα το παιδί δεν μπορεί». Σύμφωνα με τις αρχές της ενταξιακής εκπαίδευσης, «το παιδί μπορεί αν αφαιρεθούν τα εμπόδια».

Συζητώντας τη σχέση του παιχνιδιού με τη μάθηση και την ανάπτυξη, το βιβλίο αγγίζει θέματα που απασχολούν γονείς και εκπαιδευτικούς παιδιών με αναπηρία (κεφάλαιο 4). Για παράδειγμα, για μερικά παιδιά με αναπηρία, οι θεραπείες είναι σημαντικές. Αλλά είναι πιο σημαντικές από τη μάθηση μέσα από το παιχνίδι; Στο βιβλίο σχολιάζεται εύστοχα η διαφορά μεταξύ παιχνιδιού και θεραπειών. Αναφέρεται λοιπόν ότι μια θεραπευτική συνεδρία, όσο παιγνιώδης και να είναι, δεν είναι παιχνίδι αφού δεν περιλαμβάνει ευκαιρίες αλληλεπίδρασης με άλλα παιδιά. Αυτό εξηγεί και γιατί τα παιδιά που λαμβάνουν ειδική εκπαίδευση ή λογοθεραπεία στο σχολείο δεν θα πρέπει να αποσύρονται από την τάξη κάθε φορά την ώρα του παιχνιδιού. Το βιβλίο αντιπροτείνει τη συνεργασία των νηπιαγωγών με τις ειδικές εκπαιδευτικούς και λογοθεραπεύτριες, οι οποίες θα μπορούσαν να παρευρεθούν στην τάξη και να παρατηρήσουν το παιδί όταν παίζει μαζί με τους συνομηλικούς του. Με αυτό τον τρόπο, θα είχαν τις απαραίτητες πληροφορίες για να προσαρμόσουν την εξατομικευμένη στήριξη ώστε να ενδυναμώσουν το παιδί να συμμετέχει ενεργά στο παιχνίδι στην τάξη. Στο ερώτημα λοιπόν αν οι θεραπείες είναι πιο σημαντικές από τη μάθηση και την ανάπτυξη μέσα από το παιχνίδι, η απάντηση που δίνει το βιβλίο είναι όχι. Οι θεραπείες χρειάζεται να έχουν τον χρόνο τους, αλλά και η μάθηση μέσα από το παιχνίδι με τους συνομηλικούς, χρειάζεται κι αυτή τον χρόνο της.

Συμπερασματικά, το βιβλίο της Ελένης Λοΐζου παρουσιάζει με ξεκάθαρο και τεκμηριωμένο τρόπο τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει το παιχνίδι στην προσχολική ηλικία, ενώ ταυτόχρονα υιοθετεί τις στάσεις, τους τρόπους και τις παιδαγωγικές αρχές μέσα από τις οποίες η ενταξιακή εκπαίδευση μπορεί να υλοποιηθεί στο νηπιαγωγείο, ακόμα και σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που δεν την προωθεί ουσιαστικά, λόγω της διαχωριστικής πολιτικής που ακολουθεί. Πιστεύω ότι το βιβλίο αυτό θα ταξιδέψει σε πολλά σχολεία και οικογένειες, διότι ο τρόπος που παρουσιάζει τις επιστημονικές πληροφορίες και τα πρακτικά παραδείγματα θα εμπνεύσει νηπιαγωγούς και γονείς που ενδιαφέρονται πραγματικά για τη μάθηση και την ανάπτυξη των παιδιών. Το βιβλίο αποτελεί επίσης χρήσιμο διδακτικό εγχειρίδιο για φοιτήτριες και φοιτητές προσχολικής εκπαίδευσης. Όσοι οραματίζονται ένα καλύτερο σχολείο ή ακόμα, ένα καλύτερο κόσμο, έχουν στη διάθεσή τους ένα βιβλίο-πυξίδα, που σκιαγραφεί την αρχή αυτής της πορείας.